

Самородов Б. В.
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»*

Семенцов Р. В.
*аспірант,
ДВНЗ «Університет банківської справи»*

Samorodov B. V.
*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of Banking Department
Kharkiv Training-Research Institute
SHEI «University of banking»*

Sementsov R. V.
*Postgraduate Student
Kharkiv Training-Research Institute
SHEI «University of banking»*

СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМ РОЗВИТКУ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКУ

THE DIRECTION OF THE DEVELOPMENT AND CURRENT STATE OF THE DIAGNOSTICS OF BANK'S FINANCIAL CONDITION

Анотація. У статті наведений спрощений аналіз розвитку економічної теорії за напрямом діагностики фінансового стану банку. Термін «діагностика фінансового стану» не новий. Якщо порівнювати дослідження за даною тематикою в області фінансів підприємств з дослідженнями в області грошей та кредиту, то теорія за напрямом фінансів підприємств використовує дане поняття частіше, у зв'язку з цим у цій сфері воно більш детерміноване і частіше вживане. Ураховуючи те, що діагностика фінансового стану дає змогу якісно визначити стан об'єкта через комплекс дослідницьких процедур, сучасну нестабільність банків, банківської системи України, кризи в банківському менеджменті з боку аналізу фінансового стану, потребують додаткового вивчення та систематизації сучасні методології, теорії з даного питання.

Ключові слова: банк, діагностика, фінансовий стан, інформаційна економіка.

Вступ та постановка проблеми. Нині Україна переживає істотні політичні, культурні та економічні трансформаційні процеси, що супроводжуються банківською кризою. Істотно впливає на діяльність банків і нестабільність національної валюти. Кількість банків, що перебувають у стані ліквідації, має тренд до збільшення, багато банків стають неплатоспроможними. Однією із головних причин такої ситуації, крім економічної кризи, може бути негативна динаміка якісного розміщення залучених банками фінансових ресурсів.

Надаючи кредити, банки переважно керувалися прибутковістю своїх операцій, ігноруючи ризик неплатежів, у результаті структура кредитних портфельів виявилася досить залежною від економічних обставин в країні. Через недостатній рівень капіталізації банків сформованих резервів у більшості випадків не вистачає на покриття кредитних ризиків і банки не можуть вирішити ті виклики, які постали перед ними: вплив депозитів, різке скорочення рівня прибутковості тощо.

Незважаючи на великий доробок як вітчизняних, так й іноземних науковців, банки продовжують виконувати неефективний фінансовий менеджмент, що підтверджується показниками їхньої фінансової звітності, тому виникає необхідність проведення підвищення рівня фінансової культури широкою аудиторії та ознайомлення її

з сучасними напрямками досліджень у сфері фінансового менеджменту за напрямом фінансового аналізу у рамках фінансової діагностики банку, так як саме вона є підґрунтям для управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі досліджень суб'єктів господарської діяльності у сфері діагностики їхнього фінансового стану, які стосуються і банківських установ України, дуже значущі результати отримали Ю.І. Лернер, О.І. Барановський, О.В. Васюренко, Б.В. Самородов. Крім того, проблемами діагностування ймовірності банкрутства і кризових ситуацій займалися такі вчені, як Е. Альтман, С.Г. Беляєва, Є.О. Григоренко, І. Бланк, Л. Гриценко, Л. Лігоненко, О. Терещенко, Таффлет та ін.

Метою статті є дослідження сучасного стану та напрямку розвитку теоретичних напрямів, які посередньо або прямо стосуються діагностики фінансового стану банку.

Результати дослідження. В рамках дослідження проаналізовано лише невелика частка теоретичних доробок вітчизняних учених у 2002–2014 рр., які захищали дисертаційні дослідження за спеціальністю «Гроші, фінанси і кредит» [21, с. 1] (табл. 1).

Ми не випадково починаємо дослідження розвитку діагностики фінансового стану банку з 2002 року. Отри-

мавши незалежність у 1991 році, Україна з об'єктивних причин не могла за невеликий проміжок часу дати великої маси науковців, що мали відповідну кваліфікацію в діагностиці фінансового стану банку, не готові вони були і до тих трансформаційних змін, що відбувалися в економіці. Банківська система тільки починала формуватися і в своєму теперішньому вигляді сформувалася лише з 1996 року. Планова економіка країни, що відділилася від Радянського Союзу, передбачала інші концептуальні теорії, наукові напрями в економіці, але не можна говорити про повну відсутність наукових досліджень у цей період, ті наукові школи, що діяли на той час і ті, що починали формуватися, заклали фундамент сучасної економічної теорії України.

У 2002 р. О.А. Добровольським була запропонована «динамічна модель банку», вона була не новою для ринкових економік заходу, але вона вже передбачала те, що банк був динамічною системою, що відображає сутність сучасних економічних відносин [7, с. 12-13]. О.А. Добровольський (2002) визначив динамічну модель банку в стратегічному управлінні, він розробив економіко-математичну модель на основі диференціальних рівнянь, що описує активи, капітал та зобов'язання банку, їхню структуру та взаємодію. Запропонований ним підхід різко збільшив ефективність стратегічного управління банком.

В.В. Салтинський (2003) вдосконалив методику розрахунку власного капіталу банку, показників ліквідності та пла-

тоспроможності з урахуванням дії системи ризиків; визначив економічний зміст і взаємозв'язок категорій «фінансова стійкість», «капіталізація» та «ліквідність»; обґрунтував механізми забезпечення фінансової реструктуризації та фінансової стійкості комерційних банків [18, с. 4-6].

Подальший розвиток динамічної моделі банку здійснила О.В. Крухмаль (2007): вона впорядкувала понятійний апарат фінансової стійкості, систематизувала її фактори, інструментарій оцінки, критерії фінансової стійкості банку; розробила методику комплексної оцінки динамічної фінансової стійкості банку на основі рейтингу [10, с. 2-4].

Одночасно з О.В. Крухмаль веде розробку методики фінансової діагностики та оцінки її якості С.В. Приймак, визначення місця діагностики фінансового стану в системі контролінгу, використання рейтингів та вартісних показників як критеріїв оцінки ефективності діяльності підприємств.

Н.С. Меда (2007) визначає класифікацію фінансових стратегій розвитку банку, пропонує методику здійснення реінжинірингу фінансових бізнес-процесів банку, методичний підхід до аналізу конкурентоспроможності та оцінки конкурентних позицій вітчизняних банків, методичний підхід до розробки моделі прогнозування фінансових результатів діяльності банку [14, с. 4-6].

У 2008 році Р.В. Михайлюк запропонувала нове формулювання поняття «загальноекономічна стійкість»

Таблиця 1

Ретроспективний аналіз напрямів досліджень у сфері фінансового аналізу, прогнозування та планування з 2002–2014 рр.

Вчений та напрям досліджень
О.А. Добровольський, 2002 (динамічна модель банку в стратегічному планування і управління)
В.В. Салтинський, 2003 (вдосконалення управління фінансовою стійкістю та стабільністю діяльності комерційних банків на основі підвищення рівня їх капіталізації та ефективності роботи)
О.В. Крухмаль, 2007 (оцінка динамічної фінансової стійкості банку в умовах невизначеності)
С.В. Приймак, 2007 (удосконалення методичних підходів до фінансової діагностики підприємств та подальший розвиток вітчизняної концепції контролінгу з урахуванням пріоритетності функції інформаційного забезпечення прийняття фінансових рішень)
Н.С. Меда, 2007 (обґрунтування теоретико-методологічних основ формування та реалізації фінансової стратегії розвитку банку)
Р.В. Михайлюк, 2008 (обґрунтування теоретичних засад управління фінансовою стійкістю банку та основних шляхів її зміцнення у ринкових умовах господарювання)
Н.Р. Галайко, 2008, (обґрунтування напрямів підвищення дієвості організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності діяльності банків)
О.В. Кот, 2008 (теоретичні засади та методичний інструментарій прогнозування фінансового стану банків)
Р.А. Павлов, 2008 (рання діагностика банкрутства банків)
Т.М. Болгар, 2009 (особливості та проблеми розвитку системи фінансової безпеки банків в умовах трансформаційної економіки)
М.В. Афанасенко, 2012 (розвиток науково-теоретичних положень, удосконалення та розробка методичних підходів і практичних рекомендацій щодо рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів)
Р.С. Лисенко, 2012 (розробка пропозицій щодо удосконалення механізмів і методів системи оцінки та забезпечення фінансової стійкості)
О.М. Штаер, 2013 (удосконалений механізм управління безпекою банку з рекомендаціями до його застосування, апробований в банках)
Б.В. Самородов, 2013 (розробка теоретико-методологічних засад управління фінансовим розвитком банку)
О.С. Безродна, 2014 (розвиток теоретичних положень і методичного забезпечення оцінювання фінансової діяльності банку)
С.М. Киркач, 2014 (розвиток теоретичних положень, розробка методичних підходів і науково-практичних рекомендацій щодо фінансового планування діяльності банку)

комерційного банку; визначила поняття «механізм управління фінансовою стійкістю» комерційних банків; підходи до визначення дефініції «стійкість», «надійність» і «стабільний розвиток»; визначила поняття «фінансова стійкість», здійснила класифікацію характеристик комерційного банку [15, с. 5-7].

Н.Р. Галайко (2008) розкрив: суть понять «ефективність діяльності банку», «організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності діяльності банку», «стратегію забезпечення ефективності діяльності банку»; обґрунтував концептуальні підходи до формування організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності діяльності банку; визначив класифікацію факторів впливу на ефективність діяльності банків.

Паралельно з Михайлюк та Галайко працює над своєю дисертацією О.В. Кот (2008), яка розкрила: сутність поняття фінансового стану банку; провела дослідження сутності економічного прогнозування, сформулювала його основні функції та види; вдосконалила методичний підхід до оцінювання ліквідності; економіко-математичний інструментарій прогнозного моделювання; розробила прогнозу балансову модель діяльності банку [18, с. 3-5].

У тому ж році Р.А. Павлов (2008) довів можливість успішного використання «теоретичних методів» [23, с. 1, 20-21] у прогнозуванні діяльності банків: він дослідив теоретичні основи ранньої діагностики банкрутства банків, обґрунтував застосування методу штучних нейронних мереж; удосконалив механізм ранньої діагностики шляхом впровадження узагальнюючого показника схильності банку до банкрутства на основі побудови кластерної моделі банківської системи України за алгоритмом Кохонена [16, с. 13-14].

Т.М. Болгар (2009) було розроблено і запропоновано конкретні рекомендації щодо побудови системи фінансової безпеки банків, визначені кількісні та якісні методи аналізу рівня фінансової безпеки банків [4, с. 2-3].

М.В. Афанасенко (2012) уточнила визначення поняття «рейтинг»; визначила види рейтингів та принципи процесу рейтингової оцінки; нею було удосконалено підхід до класифікації банків за загальним розміром активів та таксономічним показником; запропоновано методичний підхід до рейтингової оцінки діяльності банків, що передбачає використання CCR-моделі зі сформованим переліком вхідних та вихідних параметрів [1, с. 5-6].

Р.С. Лисенко (2012) дослідив теоретико-методологічні засади сутності фінансової стійкості, визначив чинники впливу та методи управління фінансовою стійкістю на макро- і мікроекономічному рівні; здійснив аналіз процесу формування системи забезпечення фінансової стійкості в Україні; розробив комплексну оцінку поточного стану фінансової стійкості банківської системи України [13, с. 3].

О.М. Штаер (2013) було уточнено сутність понять «безпека банку», «економічна безпека банку» та «фінансова безпека банку», розроблено і запропоновано конкретні пропозиції з удосконалення механізму управління безпекою банку та стратегії її управління [22, с. 3-4].

Б.В. Самородов (2013) дослідив та розвинув наукові підходи до розуміння сутності понять «фінансовий розвиток банку» та «управління фінансовим розвитком банку»; ним було розроблено концепцію науково-обґрунтованого управління фінансовим розвитком банку на основі рейтингування, прогнозування і запозичень на зовнішніх ринках; проведений моніторинг сучасних систем і методичних підходів до оцінювання фінансової діяльності банку; розроблено методологію та систему економічних моделей щодо прогнозування основних показників

діяльності банку з метою формування та використання капіталу, доходів і грошових коштів для реалізації запозичення на зовнішніх ринках [20, с. 4-6].

О.С. Безродна (2014) розробила стратегію забезпечення фінансової діяльності банку з використанням збалансованої системи показників; розкрила зміст складових і визначила сучасний стан фінансової діяльності банків, узагальнила методи її оцінювання; нею було запропоновано методичне забезпечення оцінювання фінансової діяльності банку та факторів впливу [3, с. 3-4].

С.М. Киркач (2014) уточнила визначення поняття «фінансове планування діяльності банку», визначила місце та роль фінансового планування в процесі управління діяльністю банку; обґрунтувала складові (підсистеми) системи фінансового планування діяльності банку; розробила методичний підхід до формування фінансового плану діяльності банку, який полягає в оцінці поточного фінансового стану банку та його фінансового потенціалу; нею було розроблено методичний підхід до оцінювання ефективності фінансового планування діяльності банку [8, с. 4-5].

Як ми бачимо, в сучасній економічній літературі України, серед великої кількості теоретичних доробок не існує однієї пріоритетної течії, дослідники вивчають окремі аспекти діагностики фінансового стану банку і подекуди відокремлено від основного процесу [21, с. 1].

Через обмеженість дослідження ми не можемо освітлити всі наукові напрями та школи, тому не враховуємо такі теоретичні доробки: з фінансової безпеки О.І. Барановського [2], з фінансової стійкості Ю.І. Лернера [11; 12], з фінансового аналізу О.В. Васюренка [5] тощо.

Незважаючи на досить обмежену вибірку вхідних даних, дослідження українських науковців свідчать про те, що економічна природа та цілі аналізу фінансового стану, діагностики банкрутства та оцінки кредитоспроможності підприємства в цілому є ідентичними. Виходячи з єдності методичних прийомів, основних функцій та завдань згаданих видів процедур, ми підтримуємо думку С.В. Приймак про те, що їх доцільно об'єднати під узагальнюючою назвою «фінансова діагностика» [17, с. 7].

Отже, детермінуємо поняття «фінансова діагностика» – це процес ідентифікації якості фінансового стану підприємства та визначення чинників, які впливають на його фінансові параметри. Метою діагностики є інформаційне забезпечення управлінських рішень [17, с. 7].

Аналізуючи сучасні підходи до діагностики фінансового стану банків, їх можна розділити на такі групи: 1) коефіцієнтний аналіз й аналіз однорідних груп (Німеччина, США); 2) рейтингові системи оцінки, що передбачають ранжування банків (США, Італія, Франція, Росія, Україна, Польща); 3) комплексні оцінки банківського ризику (Великобританія, Нідерланди); 4) статистичні моделі (системи «попереднього реагування») (США); 5) макропроденційний аналіз (країни – члени МВФ) [15, с. 12].

Основним недоліком зазначених проаналізованих теорій, методів, наукових концепцій, зазначених у цьому дослідженні, є досить малий відсоток їх використання в реальній дійсності, їх участі в автоматизації банківської діяльності. Об'єкти, що вони вивчають живуть своєї життям, відокремлено від зазначених теорій. Для ліквідації таких диспропорцій досить критичним постає реалізація таких економічних теорій у формі програмного забезпечення. Особливо важливо це є для фінансової діагностики банку як комплексного процесу, так як, за С.В. Приймак, фінансова діагностика є інформаційною функцією фінансового контролінгу на підприємстві [17, с. 2].

Питання доцільності інформатизації даних теорії впливає з поступового розвитку людства, його антропогенезу. В історії людського суспільства кілька разів відбувалися радикальні зміни у сфері обробки інформації, які можна назвати інформаційними революціями. Наслідком подібних перетворень було придбання людським суспільством нової характеристики – інформаційності. Американський учений, філософ О. Тоффлер зазначав, що за останні 50 тис. років на Землі змінилося 800 поколінь людей, але всі нововведення сучасного світу технічних цінностей були зроблені останнім, восьмисотим поколінням (перед 1972 роком). Цілком доцільним та поступовим кроком в історії світової економіки є створення та функціонування інформаційної економіки.

Беручи до уваги банки, потрібно наголосити, що вони вже функціонують у нових умовах, умовах інформаційної економіки, коли економічні операції проходять в режимі реального часу, звітність формується на певний момент часу t без участі основних працівників банків.

Аналізуючи тенденції розвитку ринкової економіки, вже зараз можна сказати про те, що економічна теорія,

що нині існує, буде розвиватися далі, інтегруючись в інші науки.

Висновки. Перед економічною теорією постануть нові вимоги: обов'язкова практична перевірка будь-яких гіпотез з урахуванням уже існуючих економічних умов (проведення економічного експерименту шляхом моделювання та обробки економічної інформації програмними засобами електронно-обчислювальної техніки (ПЕОМ)); розвиток методів обробки економічної інформації, що дозволить обчислення, зберігання, повторне використання та побудову економічних моделей в режимі реального часу. Все це дасть змогу економічній теорії зробити великий стрибок за напрямом прогнозування та оцінки будь-яких економічних процесів.

Підводячи підсумок, ми акцентуємо на тому, що у даній статті наведений спрощений аналіз розвитку економічної теорії за напрямом діагностики фінансового стану банку. Більш докладно ефективність методик, методи, запропоновані науковцями, буде розглянуто в наступних публікаціях.

Список використаних джерел:

1. Афанасенко М.В. Рейтингова оцінка діяльності банків та їх підрозділів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / М.В. Афанасенко. – Харків, 2012. – 18 с. – На укр. мов.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення) : монографія / О.І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 712 с.
3. Безродна О.С. Оцінювання фінансової діяльності банку та розроблення його стратегії на основі збалансованої системи показників : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.С. Безродна. – Харків, 2014. – 16 с. – На укр. мов.
4. Болгар Т.М. Фінансова безпека банків в умовах ринкових трансформації економіки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Т.М. Болгар. – Суми, 2009. – 20 с. – На укр. мов.
5. Васюренко О.В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків : навч. посіб. / О.В. Васюренко, К.О. Волохата. – К. : Знання, 2006. – 463 с.
6. Галайко Н.Р. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності діяльності банку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Н.Р. Михайлюк. – Львів, 2008. – 20 с. – На укр. мов.
7. Добровольський О.А. Розробка динамічної моделі банку та її використання в стратегічному плануванні і управлінні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.03.02 / О.А. Добровольський. – Дніпропетровськ, 2002. – 16 с. – На укр. мов.
8. Киркач С.М. Фінансове планування діяльності банку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / С.М. Киркач. – Харків, 2014. – 16 с. – На укр. мов.
9. Кот О.В. Прогнозування фінансового стану банку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.В. Кот. – Київ : Б.в., 2008. – 19 с. – На укр. мов.
10. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості банків: інформаційне і методичне забезпечення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.В. Крухмаль. – Суми, 2007. – 21 с. – На укр. мов.
11. Лернер Ю.И. Выбор оптимальных решений в условиях неопределенности и кризисных ситуаций. Том 1: Исследования – Харьков : Мадрид, 2013. – 435 с.
12. Лернер Ю.И. Выбор оптимальных решений в условиях неопределенности и кризисных ситуаций. Том 2: Приложения – Харьков : Мадрид, 2013. – 328 с.
13. Лисенко Р.С. Система оцінки та забезпечення фінансової стійкості банківського сектору України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Р.С. Лисенко. – Харків, 2012. – 20 с. – На укр. мов.
14. Меда Н.С. Фінансова стратегія розвитку банку в умовах посилення конкуренції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Н.С. Меда. – Львів, 2007. – 19 с. – На укр. мов.
15. Михайлюк Р.В. Механізм управління фінансовою стійкістю комерційних банків : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Р.В. Михайлюк. – Тернопіль, 2008. – 18 с. – На укр. мов.
16. Павлов Р.А. Рання діагностика банкрутства банків : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Р.А. Павлов. – Дніпропетровськ, 2008. – 14 с. – На укр. мов.
17. Приймак С.В. Діагностика фінансового стану підприємства в системі контролінгу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / С.В. Приймак. – Київ, 2007. – 19 с. – На укр. мов.
18. Салтинський В.В. Забезпечення фінансової стійкості комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / О.В. Кот. – Суми, 2002. – 20 с. – На укр. мов.
19. Самородов Б.В. Інформаційне забезпечення резервування за кредитами юридичних осіб / Б.В. Самородов, А.М. Кобилін, Р.В. Семенцов // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 10(224). – С. 46-55.
20. Самородов Б.В. Управління фінансовим розвитком банку: теорія, методологія, практика : автореф. дис. ... док. економ. наук : : 08.00.08 / Б.В. Самородов. – Київ, 2013. – 30 с. – На укр. мов.
21. Семенцов Р.В. Сучасний стан та напрямки розвитку діагностики фінансового стану банку / Р.В. Семенцов // Збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції: «Економічний розвиток: теорія, методологія, управління» (1-9 листопада 2015 р.) – К. : НДІЕР, 2015.

22. Штаер О.М. Удосконалення механізму управління безпекою банку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.М. Штаер. – Харків, 2013. – 16 с. – На укр. мов.
23. Bialowolski P. Bayesian Averaging vs. Dynamic Factor Models for Forecasting Economic Aggregates with Tendency / B. Dalgic, P. Bialowolski, T. Kuszewski, B. Witkowski // Economics. – 2015. – № 31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economics-ejournal.org/economics/discussionpapers/2015-28> – Назва з екрану.

Аннотация. В статье приведен упрощенный анализ развития экономической теории по направлению диагностики финансового состояния банка. Термин «диагностика финансового состояния» не нов. Если сравнивать исследования по данной тематике в области финансов предприятия с исследованиями в области денег и кредита, то теория по направлению финансов предприятия использует данное понятие чаще, в связи с этим в данной сфере оно более детерминировано и чаще применимо. Учитывая то, что диагностика финансового состояния позволяет качественно определить состояние объекта через комплекс исследовательских процедур и современную нестабильность банков, банковской системы Украины, кризиса в банковском менеджменте со стороны анализа финансового состояния, требуются дополнительное изучение и систематизация современных методологий, теорий по данному вопросу.

Ключевые слова: банк, диагностика, финансовое состояние, информационная экономика.

Summary. This paper focuses on a simplified analysis of the economic theory in the diagnostics of bank's financial condition. The term «diagnostics of the financial condition» isn't new. If we compare studies of this subject area in the field of corporate finance with a field of money and credit, the corporate finance theory uses this concept more often. In this case, in this field it is more determined and used. In consideration of the fact that the diagnostics financial condition lets to determine qualitatively the condition of object through complex research procedures, the modern instability of banks, of the banks system of Ukraine, the crisis in bank's management in the field of analysis of the financial condition. It is required to do addition researches and systematization of modern methodologies, theories on that question.

Key words: bank, diagnostics, financial condition, information economy.